

УДК 338.48-6:[502/504+62/69]

А. С. ЛОБАНОВА

ЕКОПРОМИСЛОВИЙ ТУРИЗМ ЯК СОЦІОДІЯЛЬНІСНА ПРАКТИКА: ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ

У статті проаналізовано зміст поняття «промисловий туризм», який набув поширення в сучасному світі. Зроблено акцент на методиці співпраці науковців-географів та місцевого самоврядування стосовно створення умов для промислового туризму в Криворізькому індустріальному регіоні, який має потужний потенціал для його розвитку. Обґрунтовано авторську пропозицію щодо запровадження до наукового обігу терміна «екопромисловий туризм», який, на противагу від «промислового туризму», змістовно враховує невід'ємну екологічну компоненту промислово-природних об'єктів і локацій, що привертають увагу туристів. Визначено мету та інструментальні цінності екопромислового туризму як соціокультурного й соціально-економічного явища, окреслено характерні його ознаки як соціодіяльнісної практики.

Ключові слова: промисловість, промисловий туризм, довкілля, екологічна свідомість, екопромисловий туризм, раціональне природокористування, зрівноважний економічний розвиток.

Технологізація сучасного життя, прискорення економічного розвитку зумовлюють збільшення техногенного навантаження на природні ландшафти й території, що нерідко призводить до їх часткової або повної руйнації. Особливо це помітно в тих регіонах, де відбуваються природні чи технічні катастрофи. Достатньо згадати зону Чорнобильської аварії, в якій життя завмерло після вибуху на атомній станції. А у великих промислових регіонах, наприклад, таких як Кривий Ріг, які мають великі запаси природних копалин, унаслідок їх видобутку історично сформувалися великі території з накопиченими мільйонами тонн відвалів і штучних озер, які, як це не дивно, іноді вражають своїм незвичним виглядом і формою.

Саме територіальні ареали, які сформувалися після техногенних чи природних катастроф, або після видобутку природних копалин, приблизно у другій половині минулого століття почали приваблювати туристів і мандрівників для їх оглядин, що і створило підвалини для розвитку промислового туризму. Не випадково в сучасних українських реаліях з'явився промисловий туризм, який особливо активно почав інтенсифікуватися останніми роками, маючи специфічні особливості, порівняно з іншими країнами. Тому **актуальність** цієї статті зумовлена необхідністю аналітичного осмислення промислового туризму як соціокультурного й соціально-економічного явища та соціодіяльнісної практики в сучасних українських реаліях.

Український дослідник В. Г. Кулеш, аналізуючи особливості промислового туризму, підкреслює, що він є відносно новим напрямом у світі, а в Україні лише набуває свого розвитку [див.: 1]. Питання про можливості активізації промислового туризму в Україні розглянуто у працях В. Ф. Данільчука,

Г. І. Денисика, Г. Ю. Тютюнника, О. Ю. Чередниченко та ін. Останніми роками активізувалися наукові розвідки стосовно промислового (індустріального) туризму науковцями Криворізького державного педагогічного університету – доцентами В. Л. Казаковим, Т. А. Казаковою і В. С. Пацюк, які розгорнули широку науково-дослідницьку й організаційну роботу з розвитку та пропагування *індустріального туризму* на Криворіжжі – великому промислому регіоні. Для цієї мети в місті створено Інститут розвитку міста й розроблено Програму розвитку промислового туризму у Кривому Розі на 2013–2015 рр., реалізація якої сприяла тому, що промислові ландшафти та підземні шахти стали затребуваними об'єктами уваги з боку великої кількості зацікавлених осіб і місто отримало шанс увійти до п'ятірки найбільш привабливих українських туристичних місць промислового характеру, поруч з Соляною шахтою у м. Солевар, Чорнобильською зоною, Електросталеплавильним заводом Інтерпайп Сталь у Дніпрі і Полтавським гірничозбагачувальним комбінатом [2].

Варто зазначити, що промисловий туризм у світі розпочав свою історію у 30–40-х рр. минулого століття, коли французька автомобільна компанія «Пежо» і німецька пивоварна компанія Kronenbourg запросили до своїх цехів усіх бажаючих ознайомитися з процесами виготовлення автомобілів і варіння пива, тим самим фактично розпочавши еру промислових екскурсій. А в другій половині ХХ ст. у багатьох країнах з'явилися організовані тури на промислові об'єкти. Екскурсії на підприємства видобувної промисловості, зокрема, до шахт, рудників, кар'єрів відмічені на 4 континентах. Піонером у розвитку шахтного туризму прийнято вважати соляну шахту Величку у Польщі. Цей вид туризму набув поширення також у Швеції (залізорудні шахти м. Кірина), Естонії (сланцеві шахти Кохтла-Нимме), Норвегії (мідний рудник Ророс), Чехії (срібний рудник Кутна-Гора), Словаччині (золоторудна шахта Банска Штявница), Росії (в Хібінах, Солікамську, Воркуті), Чилі (мідний рудник Чукікамата), ПАР (алмазні шахти Кімберлі), Австралії (золоті шахти м. Теннант Крік), Фінляндії [3].

Отже, промисловий туризм набуває розповсюдження і як дозвіллева практика має своїх активних пошанувальників. Разом з тим, у науковій літературі не вистачає соціологічних обґрунтувань його як соціокультурного явища, залишаються неоднозначними його зміст і функціональне призначення. Більше того, сам конструкт «промисловий туризм» повною мірою не охоплює в'язого спектра туристичних екскурсій, які здійснюються не тільки на діючі підприємства, але й на ті, що відпрацьовані. Крім того, у ньому не врахована *екологічна компонента*, яка імпліцитно йому властива.

Метою статті є уточнення змісту *промислового туризму* й пошук синонімічних йому термінів, що всебічно розкривають природу цього соціокультурного явища. Для досягнення мети необхідно, *по-перше*, проаналізувати в контексті соціології туризму підходи до розуміння туризму, уточнити його зміст і обґрунтувати доцільність введення в науковий обіг

поруч з поняттям «промисловий» і «екопромисловий туризм»; *по-друге*, виявити його інструментальні цінності як соціокультурної практики в сучасних українських реаліях; *по-третє*, з'ясувати функціональні можливості в сучасних умовах. Ці завдання набувають особливої актуальності в процесі інституціоналізації соціології туризму, яка реально втілюється у вітчизняному науковому просторі.

Логіка наукового пошуку відповідей на поставлені завдання потребує з'ясування основних теоретичних підходів до дослідження соціології туризму, а відтак і промислового туризму як одного з її об'єктів. Як зазначає В. О. Квартальновий, доцільно розглядати соціологію туризму в межах чотирьох основних концепцій: конфліктологічної, функціоналістської, мотиваційної (М. Вебер) і формальної (Г. Зіммель), феноменологічної (А. Шюц) та етнометодологічної [4, с. 93–97].

Українські вчені М. В. Лукашевич і Ф. Ф. Шандор вважають, що конфліктологічна концепція дає змогу з'ясувати причини конфлікту, який виникає між занадто формалізованою й зорієнтованою на виробництво відповідних послуг як товару масової культури індустрією туризму та зростанням потреб туристів у якісних культурних послугах релаксаційного та пізнавального характеру. Якщо функціоналістська концепція, розкриваючи чинники та компоненти туристичної сфери, на жаль, не дозволяє з'ясувати її динаміку та соціокультурні і соціопсихологічні особливості її користувачів, агентів і надавців туристичних послуг, то мотиваційна – сприяє проникненню у «серцевину феномену туризму» і дозволяє з'ясувати ті причини, які спонукають людей до подорожей у певні країни або певні місця. І, нарешті, формальна, феноменологічна та етнометодологічна концепції дозволяють протиставити дві традиції, що визначають поведінку людини-туриста, – «принципу поведінки відповідно до усталених очікувань з боку суспільства та принципу автономії, згідно з яким людина приймає чи відкидає соціальні оцінки ситуації іншим» [5, с. 39–42].

До спектра названих теорій можна зарахувати й соціокультурну модель туризму, яку запропонував Жафар Жафарі. Зміст цієї теорії полягає в тому, що існування світового туристичного руху передбачає наявність двох систем – висилаючої (повсякдення) та приймаючої (неповсякдення). Якщо перша система забезпечує мешканців можливостями регенерації фізичних і психічних сил через рекреацію, то у другій відбувається зіткнення туристів з мешканцями рецепційних районів, які зайняті роботою й обов'язками щоденного ритму життя. Унаслідок цього зіткнення відбуваються численні міжособистісні й міжкультурні відносини, а суперечливість їх орієнтацій є джерелом і причиною різноманітних змін у системі, що приймає, і створює загрозу для її ідентифікації [6].

Доречною для дослідження туристичної сфери є соціологія рефлексивної модернізації Ульріха Бека, на підґрунті якої учений аналізує глобальну екологічну загрозу в різних її проявах і розглядає суспільство як сус-

пільство ризику [7]. Так, останніми роками особливо запитуваними є туристичні екскурсії до зони Чорнобильської аварії, наслідки якої торкаються практично кожної людини. І якщо, відповідно до цієї теорії, кожна людина, незалежно від її статусу та віку живе в суспільстві ризику, то кожний відвідувач цієї локації потрапляє до зони *підвищеного ризику* для свого здоров'я та життя.

Туристична сфера в сучасному світі охоплює приблизно до 17% населення землі. Так, за даними Всесвітньої туристичної організації при ООН, кількість туристів у світі зросла у 2015 р. на 4,4% і досягла 1,184 млрд осіб [8]. Зростання кількості туристів зумовлює й розширення спектра туристичних послуг, який збагачується за рахунок не тільки нових дозвіллевих практик, а й туристичних практик екстремального, екологічного та промислового характеру.

Вочевидь, поняття «промисловий туризм» використовують для позначення екскурсій, які реалізуються на промислових територіях. Так, наприклад, В. Г. Кулеш вважає, що промисловий туризм є новим міждисциплінарним напрямом і являє собою «організацію регулярних туристичних турів на діючі (або ті, що колись діяли) промислові підприємства з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів» [1, с. 1]. Власне, можна було б і погодитися з таким розумінням, якби в цьому визначенні територіальні локації туристичних екскурсій не були обмежені промисловими підприємствами. Адже екскурсії можуть здійснюватися не тільки на промислових підприємствах, але і в екологічних ландшафтах, в межах яких видобувалися або видобуваються корисні копалини. Науковці Криворізького державного педагогічного університету В. Л. Казаков, Т. А. Казакова, О. Й. Завальнюк і В. С. Пацюк, за ініціативою яких промисловий туризм набуває свого розвитку, послуговуються поняттями і промисловий, і індустріальний туризм. Так, «промисловий туризм», сутнісною компонентою його є відвідування підприємств, що працюють, вони розглядають як різновид техногенного туризму [9]. В. С. Пацюк використовує дефініцію «індустріальний туризм», під яким розуміє вид активного туризму, зосередженого в промислових регіонах, метою якого є споглядання індустріальних ландшафтів, ознайомлення з витворами індустріальної архітектури, відвідування працюючих виробничих підприємств для задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів [10]. Українська асоціація активного екологічного туризму пропонує розглядати промисловий туризм як «організацію турів на діючі (або ті, що діяли колись) промислові підприємства та місця народних промислів», метою яких є «задоволення пізнавальних, наукових, професійних, ділових, культурологічних та інших потреб» [11].

Власне, поняття і «виробничий», і «промисловий», і «індустріальний», і «техногенний» туризм дослідники використовують для позначення екскурсій на промислові об'єкти або до промислових зон. З'ясуємо, чи є ці

поняття тотожними, і яке з них найбільш точно характеризує предмет нашого дослідження. Для цього звернемося до їх етимології. Для розуміння туризму як явища послугуємося визначенням, прийнятим Статистичною комісією ООН в 1993 р., згідно з яким це є діяльність осіб, які подорожують та перебувають у місцях за межами їх звичного середовища протягом періоду, який не перевищує року поспіль, з метою відпочинку, а також з діловими та іншими цілями [5, с. 60].

Поняття «виробничий», вочевидь, походить від термінів «виробництво», «виробляти», що означає процес створення матеріальних і нематеріальних благ, у ході якого люди вступають у виробничі відносини, тобто відносини продукування (*вироблення*) певного кінцевого продукту (результату праці): товару або послуги. Відтак, *виробничим* можна називати будь-який вид туризму, а не тільки той, який здійснюється на підприємствах, де виробляються будь-які матеріальні блага: автомобілі, комп'ютери, літаки, одяг, напої, меблі тощо, оскільки в результаті екскурсій їх організатори та екскурсіводи самі є продуцентами (*виробниками*) певних туристичних соціокультурних послуг, що обмінюються на гроші туристів, які є їх користувачами (покупцями).

Термін «*промисловий*» є похідним від поняття «промисловість», що означає *сферу (галузь) економіки*, яка забезпечує потреби господарства в сировинних матеріалах, паливі, енергії, машинах, технічному обладнанні тощо, здійснює технічне переозброєння всіх інших сфер і галузей економіки, а також задовольняє різноманітні потреби населення.

Тож зміст терміна «промисловий туризм» пов'язаний безпосередньо з екскурсійними оглядинами промислових підприємств, властивих для них технологічних процесів, їх виробничої інфраструктури, територій, на яких вони розташовані. Тому його найчастіше використовують у західноєвропейській науковій літературі, оскільки саме з екскурсій на промислові підприємства він бере свій початок.

Як синонім промислового туризму науковці використовують термін «індустріальний туризм». Індустріальний у перекладі з англійської мови (*industrial*) означає промисловий [12, с. 364], а з латинської (*industria*) – діяльність [13, с. 198]. І хоча в широкому вжитку прийнято індустрію ототожнювати з промисловістю, все ж таки з етимологічної точки зору варто звернути увагу й на латинське походження цього терміна, відповідно до якого «індустріальний» розглядається як «діяльнісний». Невипадково останнім часом поняття «індустрія» використовують не лише для характеристики промисловості, але й, наприклад, для відпочинку (індустрія дозвілля), освіти (індустрія освітніх послуг), оздоровлення (індустрія репродуктивних практик), відпочинку (індустрія туристичних послуг) тощо.

Отже, з етимологічної точки зору терміни «виробничий», «промисловий», «індустріальний» позначають сферу виробництва матеріальних благ та послуг, і цілком очевидно, що можуть бути використаними для ха-

рактики туризму, який пов'язаний з промисловими підприємствами та їх ареалами. Однак, на нашу думку, жоден із цих термінів не розкриває повною мірою його зміст тому, що кожне, без винятку, діюче підприємство та його промислова зона, споріднено пов'язані з довкіллям, у межах яких вони розташовані. Більше того, значна частина промислових об'єктів, які стають цікавими для туристів, або вже припинили свою діяльність унаслідок різноманітних обставин (банкрутство, аварії, завершення видобутку наявного обсягу корисних копалин тощо), або перебувають на останній стадії свого життєвого циклу, що безпосередньо впливає на ландшафти, які оточують місця їх розташування.

Тому будь-які туристичні маршрути на функціонуючі або нефункціонуючі підприємства знаходяться в екологічних ареалах, впливаючи на їх стан, краєобраз, видозмінюють їх, що і привертає насамперед увагу туристів. А відтак виникає думка про те, що використання в науковій літературі терміна «промисловий туризм» є дещо обмеженим, оскільки орієнтується тільки на огляд власне промислового підприємства і не враховує довкілля, яке, між іншим, і є невід'ємною його компонентою.

Більш точним науковим терміном, вважаємо, може бути «*екопромисловий туризм*». Для пошуку аргументів на користь цієї пропозиції, з'ясуємо, насамперед, що являє собою «екологічний туризм». Як зазначає В. В. Храбовченко, мають місце твердження, що вперше цей термін було використано Мілером у 1978 р. для позначення одного з варіантів зрівноваженого розвитку туризму [14]. У найбільш поширеному розумінні екологічний туризм (екотуризм) – це ті «варіанти, види і способи пізнавальних мандрів різної складності (зокрема, наприклад, *adventure travel*), для яких головним ресурсом, а також мотивацією є натуральне природне середовище або його окремі елементи: пейзажі, пам'ятки природи, певні види рослин або тварин, чи їх поєднання» [15]. Між тим, є й інше його визначення як природного туризму, що «включає вивчення природного і культурного довкілля і слугує для покращення його стану», а відтак пов'язується із зусиллями щодо підтримки екологічної рівноваги у природі (В. В. Храбовченко) [14]. М. П. Лукашевич і Ф. Ф. Шандор зазначають, що єдине визначення екотуризму відсутнє, а Міжнародний союз охорони природи (МСОП) визначає його як «подорож з відповідальністю за навколишнє середовище щодо непорушення природних територій для вивчення і насолоди природою і культурними визначними пам'ятками, що сприяє охороні природи, «м'яко» діє на навколишнє середовище, забезпечує активну соціально-економічну участь місцевих жителів і отримання ними вигод від цієї діяльності» [5, с. 67–68].

Таке визначення наближає нас до розуміння того, що мотивацією екологічного туризму є не тільки споглядання природних ареалів, флори та фауни для естетичної насолоди, а насамперед, прагнення – споглядаючи, діагностувати їх стан і здійснювати необхідну соціальну діяльність для їх

збереження та відтворення. Це підтверджується й думкою українського дослідника О. Ю. Дмитрука, який вважає, що основною ідеєю екологічного туризму є, насамперед, «турбота про навколишнє природне середовище, що використовується у туристичних цілях» [16]. Він стверджує, що саме таке використання природи в поєднанні з вихованням любові до неї, усвідомленням важливості її захисту та відтворення і є основною відмінною рисою екологічного туризму, що реалізується в його завданнях та функціях. Підтвердженням зазначеної ідеї є основні принципи екологічного туризму, які сформулював О. Ю. Дмитрук, а саме: екологічний, геоекоекологічний (конструктивно-географічний), екостабілізуючий, інтелектуально-освітній, соціально-етичний, етноекологічний та економіко-розвивальний [16], що забезпечують його функціонування не тільки в напрямі відпочинку людей, а й їх культурного виховання, раціонального ставлення до природи з метою зрівноваженого розвитку тих регіонів, в яких збереглися та існують натуральні природні ареали.

Отже, у розглянутому вище контексті запровадження терміна «екопромисловий туризм» дає змогу розширити межі туристичних екскурсій від діючих та недіючих промислових підприємств і промислових зон (*промисловий туризм*) до споглядання природних ландшафтів, які створилися або геомодифікувалися внаслідок виробничої діяльності людей (*екологічний туризм*). Тому його *метою* є не тільки відпочинок, реалізація культурознавчих і інтелектуальних запитів, а й формування нового рівня екологічної свідомості, компонентою якої є усвідомлення раціонального ставлення до природного середовища, збереження природних ландшафтів, прагнення до зрівноваженого економічного розвитку індустріальних регіонів.

Таке розуміння *екопромислового туризму* має не тільки соціокультурне, а й соціальнодіяльнісне навантаження, оскільки йдеться не просто про задоволення пізнавальних, культурних, дозвіллевих потреб, а й про здійснення в процесі туристичних екскурсій у промислово-природні ареали необхідної соціальної діяльності, спрямованої на їх збереження і/або відновлення (реконструкцію, відтворення) їх ландшафтів, які зазнали техногенного впливу або природних катастроф.

Екопромисловий туризм можна розглядати і як соціокультурне та соціально-економічне явище, і як соціодіяльнісну практику.

Як соціокультурному та соціально-економічному явищу йому властиві такі *ознаки*, як: існування в соціально-природній та історико-культурній реальності; задоволення потреб людей у пізнанні геостану промислово-природних об'єктів та їх ареалів, які виникли внаслідок людської виробничо-перетворювальної діяльності або техногенних чи природних катастроф; здійснення функцій раціоналізації вільного часу та психофізичної релаксації користувачів; формування екологічної свідомості туристів, невід'ємною компонентою якої є раціональне природокористування й зрівноважений розвиток регіонів; ринковий характер з властивими для нього

попитом на туристичні послуги еколого-промислового напрямку і відповідною їх пропозицією.

Разом з тим, екопромисловий туризм є соціально діяльнісною практикою, оскільки:

по-перше, являє собою соціально-економічну діяльність з організації й надання платних туристичних послуг на діючі та відпрацьовані промислові об'єкти, які знаходяться в природних умовах їх функціонування чи існування (туристичні екскурсії на діючі й відпрацьовані шахти, кар'єри, у зону Чорнобильської аварії тощо);

по-друге, є дієвим засобом формування розвинутого екологічного мислення та раціонального природокористування в процесі виробництва товарів і послуг (туристичні екскурсії на підприємства автомобільної, авіаційної, харчової, легкої промисловості);

по-третьє, активною формою проведення вільного часу й задоволення пізнавальних та професійних потреб певних соціальних груп людей (туристичні тури для підлітків і молоді з професійною орієнтацією, з культурно-пізнавальною метою, з маркетинговою орієнтацією тощо);

по-четверте, додатковим і доцільним економічним способом залучення інвестицій у розвиток промислових регіонів, оскільки є реальна можливість створити культурно-просвітницькі майданчики, музеї промисловості у відпрацьованих промислових зонах;

по-п'яте, інноваційним інструментом створення позитивного іміджу промислових регіонів, які традиційно вважають непридатними для інтелектуального та соціально-культурного розвитку.

Висновки. Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. однією з найбільш поширених туристичних практик у світі став промисловий туризм, метою якого є організація регулярних туристичних турів для певних соціальних груп на діючі (або ті, що колись діяли) промислові підприємства, зокрема до зон техногенних і природних катастроф (наприклад, зони Чорнобильської аварії). Оскільки в Кривому Розі як великому індустріальному регіоні, що має унікальні підприємства, шахти, кар'єри, старовинні промислові об'єкти, рукотворні аналоги гірських ландшафтів, діє перша в Україні міська програма розвитку промислового туризму, його зміст, мета та цінності привертають посилену увагу науковців.

У науковій літературі немає однозначного тлумачення змісту промислового туризму, а в підручниках із соціології туризму він узагалі не аналізується [див.: наприклад, 5]. Більше того, науковці користуються поняттями «промисловий», «індустріальний», «виробничий туризм», вкладаючи в них однаковий зміст, а саме проведення туристичних екскурсій на діючі і/або недіючі промислові підприємства з метою задоволення пізнавальних, культурних, наукових та інших потреб людей. А відтак не вистачає поняттєвої ясності, у чому полягає подібність і розбіжність між цими поняттями.

Епістемологічний аналіз понять «виробничий», «промисловий», «індустріальний» свідчить, що вони є тотожними й означають сферу виробництва матеріальних благ і послуг, тому їх можна вживати як синоніми для позначення туризму, який здійснюється в промислових локаціях. Однак в умовах інтенсивної технологізації промислове виробництво нерозривно пов'язане з довкіллям, здійснюючи на нього техногенне навантаження, чим викликає його суттєві зміни та деформації, які, з одного боку, нерідко є дивовижними об'єктами для туризму, а з іншого – потребують ландшафтної реконструкції, відновлення, геопросторової декомпозиції. З огляду на це, вважаємо, що існуюче в науковій літературі розуміння «промислового туризму» не розкриває повністю його змісту, оскільки не враховує екологічної складової, яка є невід'ємною його компонентою. Натомість пропонуємо ввести в науковий обіг поняття «*екопромисловий туризм*», який доцільно розглядати і як соціокультурне, і як соціально-економічне явище, і як соціодіяльнісну практику.

Метою екопромислового туризму є надання туристичних послуг для задоволення попиту певних соціальних груп населення на екскурсії у промислово-природні локації працюючих і непрацюючих промислових об'єктів, зони техногенних і природних катастроф. *Інструментальними цінностями* екопромислового туризму є такі: вплив на формування професійної орієнтації підлітків і молоді; задоволення пізнавальних і культурних запитів туристів; формування належного рівня екологічної свідомості щодо розуміння необхідності раціонально-бережливого використання природних ресурсів та обов'язкового їх відтворення для прийдешніх поколінь; створення позитивного іміджу промислових регіонів як культурно-просвітницьких та екологічнобезпечних центрів; упередження руйнівних наслідків людської виробничо-перетворювальної діяльності тощо.

Звісно, запропонована наукова ідея щодо введення в поняттєвий апарат соціології туризму терміна «екопромисловий туризм» потребує подальшого обґрунтування в науковому дискурсі.

Список використаної літератури

1. Кулеш В. Г. Перспективи розвитку промислового туризму в світі та в Україні. *Вісник ДІТБ*. 2010. № 14. С. 90–95. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/kulesh2.htm/
2. Пацюк В., Казаков В. Індустріальний туризм як засіб формування туристичного образу промислових центрів. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід* : матеріали ювілейної Х Міжнар. наук. конф. Львів, 2016. С. 324–330.
3. Сучасні тенденції розвитку туристичної діяльності в галузі індустріального туризму за кордоном. *Промисловий (індустріальний) туризм*. URL: <http://www.irm.kr.ua/uk/projects/promislovij-industrialnij-turizm/418-suchasni-tendentsiji-rozvitku-turistichnoji-diyalnosti-v-galuzi-industrialnogo-turizmu-za-kordonom/>
4. Квартальнов В. А. Біосфера и туризм : в 5 т. Москва : Наука, 2002. Т. 3. 434 с.
5. Лукашевич М. В., Шандор Ф. Ф. Соціологія туризму : курс лекцій / передм. В. К. Федорченка. Ужгород : Мистецька Лінія, 2008. 340 с.
6. Модель туризму за Жафаром Шафарі. URL: http://pidruchniki.com/14980812/turizm/model_turizmu_zhafari/
7. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. Москва, 2000. 384 с.

8. Кількість туристів у світі досягла 1,2 млрд людей: Куди їдуть. *fi новини*. 2016. 19 січня. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/367481/kilkist-turystiv-u-sviti-dosyagla-1-2-mlrd-lyudej-kudy-yidut>.
9. Казаков В. Л., Казакова Т. А., Завальнюк О. Й. Техногенний туризм у системі природокористування. *Екологія і раціональне природокористування* : зб. наук. пр. Сумського держ. пед. ун-ту. Суми, 2006. С. 244.
10. Пацюк В. С. Індустріальний туризм і перспективи його розвитку в Україні. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/pacjuk2.htm
11. Українська асоціація активного екологічного туризму. URL: <http://uaeta.org/ua/tourism/22>.
12. Англо-русский словарь. 23-е изд., стер. Москва : Рус. язык, 1990. 848 с.
13. Словарь иностранных слов. 8-е изд., стереотип. Москва, 1981. 624 с.
14. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие. Москва : Финансы и статистика, 2003. 208 с. URL: <http://buklib.net/books/21957/>
15. Экотуризм: виды экологического туризма : энциклопедия. URL: <http://travel172.ru/articles/66.html>.
16. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм : навч. посібник. Київ : Альтерпрес, 2004. 192 с.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2017.

Лобанова А. С. Экопромышленный туризм как социодетельностная практика: экспликация понятия

В статье анализируется содержание понятия «промышленный туризм», который получил довольно широкое распространение в современном мире. Делается акцент на методике сотрудничества ученых-географов и местного самоуправления по созданию условий для промышленного туризма в Криворожском индустриальном регионе, который имеет мощный потенциал для его развития. Обосновывается авторское предложение о введении в научный оборот термина «экопромышленный туризм», который, в отличие от «промышленного туризма», содержательно учитывает неотъемлемую экологическую компоненту промышленно-природных объектов и локаций, привлекающих внимание туристов. Определяются цель и инструментальные ценности экопромышленного туризма как социокультурного и социально-экономического явления, обозначаются характерные его признаки как социодетельностной практики.

Ключевые слова: *промышленность, промышленный туризм, окружающая среда, экологическое сознание, экопромышленный туризм, рациональное природопользование, стабильное экономическое развитие.*

Lobanova A. Eco-Industrial Tourism as a Socio- Activity Practice: an Explication of the Concept

The article analyzes the meaning of the term «industrial tourism», which became quite widespread in the modern world. The article is devoted to the methodology of cooperation of geographers and scientists of local self-government concerning creation of conditions for industrial tourism of the Krivoy Rog industrial region, which has considerable potential for its development.

It is worth noting that in the scientific literature there is no unambiguous interpretation of the content of industrial tourism, and in textbooks on sociology of tourism, he is not analyzed at all.

Moreover, scientists use the notions of industrial, industrial, industrial tourism, investing in them the same content, namely conducting tourist excursions to existing and / or non-operating industrial enterprises in order to meet the cognitive, cultural, scientific and

other needs of people. And, consequently, there is a lack of conceptual clarity, which is the similarity and discrepancy between these concepts.

The author's proposal for the introduction of the term «eco-industrial tourism», which, in contrast to «industrial tourism», takes into account the integral ecological component of industrial-natural objects and locations attracting the attention of tourists, is substantiated. «Eco-industrial tourism» is considered both as socio-cultural, and as a socio-economic phenomenon, and as a socio-activity practice.

The purpose of eco-industrial tourism is to provide tourist services to meet the demand of certain social groups for excursions to industrial and natural locations of active and inactive industrial facilities, zones of technogenic and natural disasters.

Instrumental values of eco-industrial tourism are the following: influence on the formation of professional orientation of adolescents and young people; satisfaction of cognitive and cultural requests of tourists; formation of a proper level of ecological consciousness in understanding the need for rational and lean use of natural resources and their mandatory reproduction for future generations; creation of a positive image of industrial regions as cultural and educational and ecologically safe centers; prevention of devastating effects of human production and transformation activity, etc.

Certainly, the proposed scientific idea of introducing the concept of «eco-industrial tourism» into the conceptual apparatus of the sociology of tourism requires further substantiation in scientific discourse.

Key words: *industry, industrial tourism, environment, ecological consciousness, eco-industrial tourism, rational use of nature, balanced economic development.*